

De sleutel voor succes in Afghanistan: Pakistan

Kees Homan

"In Afghanistan is er sprake van een Amerikaans-Britse bezetting. We hebben te maken met een nieuw kolonialisme. De NAVO ontbreekt het aan legitimiteit. De tijd moet nu eens voorbij zijn dat het Westen beslissingen neemt over Azië. Bovendien zijn de Pashtuns fors ondervertegenwoordigd in de Afghaanse overheid." Aan het woord is de directeur-generaal van het Pakistaanse *Institute for Strategic Studies* in Islamabad. Ook onder de Pakistaanse bevolking blijkt aversie te bestaan tegen de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Op het gebied van *public relations* ligt er voor de NAVO in Pakistan dan ook nog veel terrein braak.

Opvallend in de huidige beschouwingen en berichtgeving over de situatie in Afghanistan is dat deze zich vooral op het land zelf richt, zonder voldoende aandacht te besteden aan de belangrijkste regionale actoren die invloed op dit land uitoefenen. Zo'n actor is het buurland Pakistan. Dit land vormt gezien zijn assertieve Afghanistan-beleid waarschijnlijk de sleutel voor de stabilisering van Afghanistan. Zo vormen de Pakistaanse grensgebieden langs de Afghaanse grens een belangrijke uitvalsbasis voor de Taliban die aanvallen uitvoeren in het zuiden van Afghanistan. Hierbij speelt voor Pakistan de zogenoemde 'India-factor' een belangrijke rol. In deze bijdrage wordt ingegaan op de geopolitieke en binnenlandse motieven van de bemoeienis van Pakistan met Afghanistan.

Het Pakistaanse buitenlands beleid

Pakistan is in 1947 ontstaan uit het voormalige Brits-Indië. Het land is bewust opgericht als thuisland voor de moslims van het Indiase subcontinent, maar kent tegelijkertijd een grote etnische diversiteit. De islam speelt echter een dominante rol in de identiteit van het land en zijn bewoners. Voor het Pakistaanse *establishment* is de islam namelijk een middel om het land en zijn bewoners bij elkaar te houden en te voorkómen dat het langs etnische lijnen uit elkaar valt. Zonder islam is er geen Pakistan.¹ Dit heeft geleid tot een sterke rol van de religie in de maatschappij. Het gebruik van de islam voor *nation building* - vooral wanneer het samenvalt

met een militaire dictatuur - was heel duidelijk in de jaren '80. Pakistan werd toen geconfronteerd met spanningen langs de oostelijke grens met India, de aanwezigheid van Sovjets langs de westelijke grens met Afghanistan en met de islamitische (sjji'tische) revolutie in Iran. De toenmalig president, generaal Zia Ul-Haq (1977-1988), had toen de verschillende invloedrijke fundamentalistische groepen nodig om de onafhankelijkheid en de integriteit van het Pakistaanse grondgebied te waarborgen.

Het land heeft verschillende malen (1947-1958, 1971-1977 en 1988-1999) democratisch gekozen parlementen gekend, afgewisseld door militaire dictaturen. Sinds de staatsgreep op 12 oktober 1999 is generaal Pervez Musharraf zowel president als opperbevelhebber van de strijdkrachten. Pakistan heeft sinds de onafhankelijkheid drie keer (1962, 1965 en 1971) oorlog gevoerd met aartsvijand India. De gespannen verhouding met India rondom de kwestie Kasjmir, en de vrees aan de oostzijde ingesloten te worden door India en aan de westzijde door een Afghanistan dat vriendschappelijke relaties onderhoudt met India, loopt als een rode draad door het Pakistaanse buitenlands beleid.

De grensstreek met Afghanistan: bron van instabiliteit

Een bijzonder probleem voor Pakistan vormen de Pashtuns, die

zowel in het grensgebied van Pakistan als van Afghanistan wonen. De aanvallen van de laatste tijd op de *International Security Assistance Force* (ISAF) in het zuiden van Afghanistan vinden voor een belangrijk deel hun oorsprong in de voornamelijk door Pashtuns bewoonde grensgebieden van Pakistan. Een groot deel van de steun aan de Taliban komt uit deze semi-autonome, wetteloze tribale regio, waar de bevolking etnisch nauw verbonden is met de Afghaanse Pashtuns. In deze regio bevinden zich vele koranscholen (madrassas) en trainingskampen van de Taliban. Pakistan biedt op deze wijze 'strategische diepte' aan de Taliban in hun strijd tegen de NAVO en de Afghaanse regering.² Het is bovendien een publiek geheim dat de leider van de Taliban, Mullah Omar, zijn hoofdkwartier in het Pakistaanse Quetta heeft. Zijn bondgenoot, Goelboeddin Hekmatyar, heeft zijn hoofdkwartieren in Peshawar en Bajaur.³ Pakistan vervult echter niet alleen een passieve rol. Zo beweren sommige getuigen dat militanten uit het district Quetta met Pakistaanse militaire trucks naar de Afghaanse grens worden gebracht. Het Pakistaanse leger heeft zich echter de laatste jaren uit sommige van deze grensgebieden teruggetrokken vanwege de ruim 700 militairen die hier het leven lieten.

De regering van president Musharraf sprak eind 2005 met lokale stamleiders in Zuid-Waziristan af dat het Pakistaanse leger de wapens stil zou houden als de stamleiders hun medewerking aan aanslagen in Afghanistan zouden stoppen. Soortgelijke overeenkomsten zijn vorig jaar in Noord-Waziristan en dit jaar in Bajaur gesloten. Sindsdien zijn de aanvallen vanuit de Pakistaanse grensgebieden in Afghanistan echter alleen maar toegenomen.⁴ Ook de toezeggingen om de madrassas te hervormen zijn niet nagekomen. Extreme madrassas in de grensgebieden werven en trainen nog steeds rekruten voor lokale, regionale en internationale jihads. Een studie van een medewerker van de Britse Defensie Academie, die september vorig jaar naar de BBC werd gelekt, beweert dat de Pakistaanse Inter-Services Intelligence (ISI) indirect de Taliban steunt, en extremisme en terrorisme naar de hele wereld exporteert.⁵ De studie beargumenteert dat de Pakistaanse bevordering van het terrorisme niet aangepakt kan worden, tenzij de ISI wordt ontmanteld en er in Pakistan een einde komt aan het militaire regime. De Pakistaanse militairen hebben sinds het begin van de jaren '90 de Taliban steeds beschouwd als een middel om Afghanistan onder controle te krijgen en de Indiase invloed te ondermijnen.

Pakistaanse vrees voor India

Pakistan heeft zowel geopolitieke als binnenlandse redenen om Afghanistan te destabiliseren. Geopolitiek beziet Islamabad Afghanistan nog steeds als een land dat het strategische diepte kan verschaffen in het geval van een oorlog met aartsvijand India. Daarnaast vreest Pakistan voor een onafhankelijke Afghaanse staat die aan India is gelieerd. Deze 'India-factor' bepaalt dan ook voor een belangrijk deel het Afghanistan-beleid van de Pakistaanse regering.

Zij is ook niet vergeten dat tijdens het door haar gesteunde Taliban-regime, India - naast Rusland en Iran - de oppositionele Noordelijke Alliantie trainde, uitrustte en financierde. Vele leden van de Noordelijke Alliantie zitten momenteel in de Afghaanse regering of vervullen belangrijke provinciale functies.

De Pakistaanse vrees voor India is de laatste tijd weer aangewakkerd door de banden die India met de huidige Afghaanse regering heeft aangeknoopt. Zo heeft New Delhi 565 miljoen dollar bijgedragen aan Afghaanse reconstructie- en ontwikkelingsactiviteiten. India onderstreept hiermee zijn claim om een regionale economische macht te worden, die klaar staat om regionale verantwoordelijkheden op zich te nemen.

De terugkeer van India in Afghanistan leidde al spoedig tot verwijten over en weer tussen Pakistan en India over sabotage en terrorisme. Zo beschuldigt Islamabad India ervan dat de opening van Indiase consulaten in Afghanistan meer te maken heeft met India's topgeheime inlichtingenagentschap (de 'Research and Analysis Wing') dan met humanitaire hulp. Daarnaast zou de ambassade van India in Kaboel anti-Pakistaanse propaganda verspreiden. Bovendien zou India netwerken van terroristenkampen in Afghanistan hebben opgericht. Het hoofd van de Pakistaanse provincie Baluchistan beschuldigt de Indiase geheime diensten ervan betrokken te zijn bij 40 terroristenkampen in zijn provincie, die de opstand voor afscheiding

van Baluchistan steunen. Pakistan gaat zelfs zover India ervan te beschuldigen troepen in Afghanistan gestationeerd te hebben. Het zou hier om militair personeel gaan dat in Afghanistan actief is onder het voorwendsel de Border Roads Organization te beveiligen.⁶

*Pakistan blijft
een centrum
van islamitisch
radicalisme*

Pakistan beschouwt de Indiase activiteiten als een poging zijn grondgebied te omsingelen en druk uit te oefenen. Als tegenmaatregel heeft Islamabad geweigerd het transport van Indiase goederen en hulp voor Afghanistan over zijn grondgebied te laten lopen. Islamabad voelt zich gemarginaliseerd door de groeiende politieke, militaire en economische banden van India met zowel Afghanistan als de Verenigde Staten. Vanuit het gezichtspunt van Pakistan zijn de Taliban en Pashtuns dan ook de enige legitieme 'instrumenten' waarover het beschikt. Naast deze geopolitieke factoren ziet de Pakistaanse elite liever dat de ambities van de Pashtuns in het grensgebied in Afghanistan worden gerealiseerd, dan dat de ze een grotere autonomie in Pakistan verkrijgen, om maar te zwijgen van

het schrikbeeld van een 'onafhankelijk Pashtunistan', dat deel zou kunnen gaan uitmaken van Afghanistan. New Delhi vreest op zijn beurt voor een islamitische radicalisering van Afghanistan, vooral wanneer deze wordt gesponsord vanuit Pakistan.⁷ De offensieve operaties die belangrijke jihad-organisaties vanuit Pakistan in Afghanistan en Kasjmir uitvoeren, komen uit hetzelfde religieuze fundamentalisme voort.

Twistpunt: de Durand-lijn

Een belangrijk twistpunt tussen Afghanistan en Pakistan vormt de Durand-lijn.⁸ Deze naar de toenmalige Brits-Indische minister van Buitenlandse Zaken genoemde, 2.430 kilometer lange grens werd in 1893 ingesteld en verdeelt op kunstmatige wijze de Pashtuns in hen die in Afghanistan leven en hen die in Pakistan wonen. Afghanistan ging met deze grensafbakening als bufferstaat fungeren tussen Brits-Indië en het tsaristische Rusland. Afghanistan – dat als enige land in 1947 tegen het Pakistaanse lidmaatschap van de Verenigde Naties stemde – weigert echter deze grens te erkennen. De Afghaanse leiders waren woedend toen de Pashtuns in voormalig Brits-Indië bij de voorbereidingen van de onafhankelijkheid van Pakistan en India niet de mogelijkheid kregen om zich bij Afghanistan aan te sluiten.⁹ Het in 1947 gehouden referendum voldeed volgens de Afghaanse regering niet aan de vereisten voor zelfbeschikking, omdat een belangrijk deel van de Pashtuns de stemming boycotte en het referendum werd gehouden zonder consultatie of instemming van Afghanistan. De Afghanen hebben de claim op de Pashtuns in Pakistan dan ook nooit ingetrokken, ongeacht het bewind in Kaboel. Een voorbeeld: de toenmalige Afghaanse koning, Mohammed Zahir Shah, die op 23 juli 2007 overleed, verklaarde in 1961 publiekelijk dat de Pashtuns in Pakistan het recht hadden over hun eigen toekomst te beslissen. Als vergelding sloot Pakistan de grenzen met Afghanistan voor alle verkeer. Aangezien de laatste voor zijn import en export bijna geheel afhankelijk was van doorvoer via Pakistan, leidde dit tot grote economische schade voor het land, en nam de Afghaanse afhankelijkheid van de Sovjetunie toe. De grenzen gingen weer open toen in 1963 de Afghaanse minister-president, Muhammad Daud, gedwongen werd af te treden.

Als Afghanistan akkoord zou gaan met de erkenning van de Durand-lijn, en daarmee *de facto* de tweedeling van de regio der Pashtuns accepteert, zouden de Afghaanse leiders alle kans verliezen ooit nog een rol van betekenis te kunnen spelen in het zuiden en zuidoosten van het land. President Hamid Karzai zal dan worden gezien als een verrader die 'Pashtunistan' (het land van de Pashtuns) heeft verkwanseld.¹⁰ Bovendien heeft de Afghaanse regering de claim op de Pashtuns in Pakistan ook altijd gebruikt om de aandacht van interne problemen af te leiden.

Pakistan heeft na de terroristische aanslagen op de Verenigde Staten van 11 september 2001 in ieder geval het idee moeten laten

varen dat het naar eigen bevinden Afghaanse leiders kan installeren en het Afghaanse buitenlands beleid aan Kaboel kan dicteren. Pakistan vertrouwt nu voor het behouden van zijn invloed in Afghanistan op de netwerken die het met Pashtun-leiders onderhoudt. Het steunt bepaalde Afghaanse, regionaal politieke Pashtuns, waarvan sommige zich tegen de centrale overheid keren. Tevens onderschrijft Pakistan de klacht van deze bevolkingsgroep dat zij lang niet naar evenredigheid vertegenwoordigd is in regeringsposten en ontwikkelingsfondsen.¹¹ Afghanistan beschouwt dit echter als een nieuwe Pakistaanse poging om invloed op Kaboel uit te oefenen.

Terrorisme: Pakistan is de oplossing én het probleem

Pakistan speelt een dubbelzinnige rol in de strijd tegen het mondiale, radicaal islamitisch terrorisme. Het land wordt zowel beschouwd als deel van de oplossing als van het probleem.¹² Spoedig na de aanvallen van 11 september beëindigde president Musharraf zijn steun aan het Taliban-regime in Afghanistan en werd hij een bondgenoot van de Verenigde Staten. De Pakistaanse steun voor de Amerikaanse activiteiten om de Taliban uit Kaboel te verdrijven en de terroristische leiders te achtervolgen, was cruciaal. De meeste belangrijke Al-Qaeda-leden die zich nog altijd in Amerikaanse gevangenschap bevinden, werden door de Pakistaanse veiligheidsdiensten gearresteerd en aan de Amerikanen overgedragen. Het leger liet de Taliban echter grotendeels ongemoeid.

Eerder dit jaar heeft de Amerikaanse vice-president Dick Cheney bij een bezoek aan Pakistan echter gedreigd de Amerikaanse hulp aan Pakistan in te perken als Musharraf in de grensgebieden niet daadkrachtiger optreedt tegen Al-Qaeda en de Taliban. Pakistan heeft sinds de aanslagen van '9/11' naar schatting zo'n tien miljard dollar aan militaire en economische steun van de Verenigde Staten ontvangen, en wellicht evenveel aan geheime militaire hulp. Tevens kreeg Pakistan de status van belangrijke niet NAVO-bondgenoot. Critici van Musharrafs samenwerking met de Verenigde Staten hebben de president dan ook van de bijnaam 'Busharraf' voorzien.

De Pakistaanse president voert in feite een tweesporenbeleid, door enerzijds te proberen de Verenigde Staten te vriend te houden in hun strijd tegen het terrorisme, en anderzijds de radicale elementen in de Pakistaanse samenleving te accommoderen. Het politieke overleven van het militaire regime is voor een belangrijk deel afhankelijk van de tolerantie van de islamitische partijen die de Taliban ondersteunden en dat nog steeds doen. Pakistan blijft dan ook een hoofdcentrum voor islamitisch radicalisme. Dit is een erfenis van de Pakistaanse ambitie om zichzelf als een islamitische ideologische staat op te werpen. Pakistan voerde tijdens de Koude Oorlog tevens een op religie gebaseerde oppositie tegen het communisme. Radicale islamisten die uit de hele wereld kwamen om de Sovjet-bezetting van Afghanistan te bestrijden, werden bondgenoten van het Paki-

staanse militaire inlichtingenapparaat. De inlichtingendiensten gebruikten toen – en waarschijnlijk nog steeds – de islamisten om het Indiase gezag over het betwiste territorium van Kasjmir te bestrijden en de Pakistaanse invloed in Afghanistan te vergroten.

Toenemende Pakistaanse instabiliteit

Pakistan is de laatste tijd regelmatig in het nieuws vanwege de toenemende radicalisering onder de moslimbevolking. Aan het begin van dit jaar bleek het gedachtegoed van de Taliban ook in de hoofdstad aanhangers te hebben gekregen. In februari bezetten vrouwelijke studenten van de bij de Rode Moskee gelegen Jamia Hafsa-koranschool een kinderbibliotheek in protest tegen de poging van de regering om een illegaal gebouwde moskee te vernietigen. De leider van de Rode Moskee, maulana Abdul, kondigde vervolgens plannen aan om nieuwe islamitische rechtbanken op te richten. Tevens riep hij zijn volgelingen op zelfmoordaanvallen uit te voeren als zijn (op de Taliban gebaseerde) beweging zou worden tegengewerkt. Een groot aantal van zijn aanhangers bezetten ook de Rode Moskee zelf. Maulana Abdul werd bij een vluchtpoging door de politie opgepakt. Op 10 juli bestormden Pakistaanse commando's de Rode Moskee, nadat zij deze een week lang belegerd hadden. Hoewel veel vrouwen en kinderen konden ontsnappen, vielen er naar schatting 75 doden bij de bestorming, onder wie een groot aantal bezetters. Na de bestorming van de moskee werd het land

overspoeld door een golf van aanslagen. Veel van het geweld speelde zich af in Noord-Waziristan. Aan de Taliban gelieerde militanten zegden het tien maanden oude vredesakkoord met de regering op.

Naast de radicalisering van de islam heeft president Musharraf ook met vele betogingen te maken tengevolge van het naar huis sturen van opperrechter Iftikhar Chaudhry in maart.¹³ Het besluit om Chaudhry te schorsen leidde tot wijdverspreide demonstraties onder leiding van juristen, waarbij behalve andere intellectuelen ook religieuze en seculiere oppositieleiders zich aansloten. Een aantal oudere rechters nam uit protest zelfs ontslag. Tot ongenoegen van Musharraf had de opperrechter zich verzet tegen de plannen van de regering om de staalindustrie te privatiseren, en had daarnaast actie geëist naar 'verdwenen' personen in Baluchistan. Belangrijker was waarschijnlijk nog Musharrafs vrees dat de opperrechter tegen zijn aanblijven als zowel president als opperbevelhebber van het leger is. Op 20 juli oordeelde het Pakistaanse Hooggerechtshof dat de schorsing 'onwettig' was, en maakte deze ongedaan.

Presidentsverkiezingen

Dit najaar zijn er presidentsverkiezingen in Pakistan. De ambtstermijn van president Musharraf eindigt op 16 november. De president wil duidelijk op 'safe' spelen door zich te laten kiezen door het huidige parlement en de provinciale wetgevers, van wie de termijn aan

het eind van dit jaar afloopt. De Pakistaanse grondwet kent een parlementair systeem met direct gekozen wetgevers op de federale en provinciale niveaus. De president is onder de grondwet hoofd van de staat en het symbool van de eenheid van de federatie. Hij wordt gekozen door een kiescollege dat bestaat uit de Nationale Vergadering, de Senaat en de vier provinciale vergaderingen. De president ontleent zijn gezag aan het mandaat dat de bevolking aan zijn gekozen vertegenwoordigers heeft gegeven.

Musharraf heeft naast internationale druk en rellen in eigen land ook te maken met de oppositie van een coalitie van conservatieve islamitische politieke partijen, de Muttahida Majlis-e-Amal (MMA).¹⁴ Hoewel sommige onderdelen van de MMA, waaronder Pakistans oudste religieuze politieke partij Jamaat-e-Islami, de greep naar de macht van Musharraf in 1999 steunden, vormden zij een coalitie die tegen zijn beslissing was om de Amerikaanse antiterroeroperaties te steunen. Deze coalitie heeft zich ook tegen een aantal liberale hervormingen van de president gekeerd. Over de komende verkiezingen doen de nodige speculaties de ronde. Zo is sprake van een mogelijke coalitie van Musharraf met de in ballingschap levende oud-premier, Benazir Bhutto. Maar Musharraf heeft al verkondigd dat hij zijn uniform als zijn 'tweede huid' beschouwt en er geen afstand van wil doen. Een dergelijke coalitie is daarom weinig waarschijnlijk.¹⁵

Conclusie

Het moge duidelijk zijn dat voor een stabiele en veilige situatie in Afghanistan er een eind moet komen aan het grensoverschrijdend Taliban-verkeer. Het is niet verrassend dat studies over *nation building* en *counter-insurgency* concluderen dat om de stabiliteit in een gebied te kunnen herstellen, het een dwingende vereiste is een eind te maken aan de activiteiten van opstandelingen die steun van buitenaf krijgen en over nabijgelegen uitvalsbases beschikken. Het is vrijwel onmogelijk een ontwrichte samenleving weer veilig en stabiel te maken zonder de steun van buurlanden.¹⁶ Hoewel de huidige zorgelijke situatie in Afghanistan voor een belangrijk deel het gevolg is van corruptie, slecht bestuur en illegale papaverteelt, is het de vraag of de NAVO haar missie in Afghanistan wel tot een goed eind kan brengen zonder de regionale spelers bij de dynamiek van het land te betrekken. De stabilisering en ontwikkeling van Afghanistan staat immers mede onder druk door de rivaliteit tussen Pakistan en India. Regionale actoren, zoals Pakistan en India maar ook Iran en Rusland, dienen ervan overtuigd te worden dat het in hun belang is steun aan het Afghaanse vredesproces te verlenen. Alleen door deze landen bij de situatie te betrekken, bestaat er kans op een stabiel Afghanistan. De relatie tussen Pakistan en Afghanistan dient hierbij de hoogste prioriteit te krijgen. Anders blijft het, zoals een Nederlandse kolonel in het zuiden van Afghanistan zei, "dweilen met de kraan open". En dat zou het gevaar in zich kunnen houden dat op de langere termijn Afghanistan afzakt naar de status van falende staat en weer een vrijhaven wordt voor

het internationaal terrorisme. Om dat te voorkomen is stabilisering van het Pakistaanse grensgebied noodzakelijk. Kortom: de stabiliteit in Afghanistan en die in Pakistan zijn onverbrekkelijk met elkaar verbonden!

Generaal-majoor der mariniers b.d. mr. drs. C. Homan is als senior onderzoeker verbonden aan het Veiligheids- en Conflictprogramma (CSCP) van Instituut Clingendael.

Dit artikel is mede gebaseerd op een door de NAVO georganiseerde studiereis die de auteur naar Pakistan en Afghanistan maakte in mei dit jaar. Het artikel vertegenwoordigt de stand van zaken van eind juli.

1. Willem Vogelsang, 'De Nederlandse troepen in Afghanistan moeten...blijven', *NRC Handelsblad*, 23 juni 2007, p. 17.
2. Julian Lindley-French, ' "Afghanistan-lite": The Crunch', *Afghanistan: Mission Impossible?*, European Security Forum, Working Paper nr. 25, april 2007, pp. 7-10.
3. Frédéric Grare, 'Pakistan-Afghanistan Relations in the Post-9/11 Era', *Carnegie Papers* nr. 72, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, oktober 2006, p. 5.
4. Lionel Beehner, 'NATO and the Afghan-Pakistani Border', *Backgrounders*, Council on Foreign Relations, 3 augustus 2006.
5. Harsh V Pant, 'Growing Instability in Afghanistan and Pakistan's Role', *Newsbrief*, The Royal United Services Institute, november 2006, pp. 124-125.
6. Zie noot 3: p. 13.
7. Marvin G. Weinbaum, *Afghanistan and its Neighbours, an Ever Dangerous Neighbourhood*, United States Institute of Peace, Special Report 162, juni 2006, pp. 16-17; en 'India and Afghanistan, the Great Game Revisited', *The Economist*, 22 mei 2007.
8. 'Afghanistan and Pakistan, Still Crazy After All These Years', *The Economist*, 20 juli 2006.
9. Willem Vogelsang, *Afghanistan, een geschiedenis*, Bulaaq, Amsterdam, 2002, p. 152.
10. Noot 1: p. 17.
11. *Afghanistan, The Problem of Pashtun Alienation*, International Crisis Group, Brussel, 5 augustus 2003.
12. Husain Haqqani, 'Pakistan and the Islamists', *Current History*, april 2007, pp. 147-153.
13. Katharine Adeney, 'In the Line of Fire: Are Things Getting Too Hot for Musharraf', *Newsbrief*, RUSI, juni 2007, pp. 65-68.
14. Carin Zissis, 'Pakistan's Political Future', *Backgrounders*, Council on Foreign Relations, 30 april 2007, p. 3.
15. Zie voor verschillende mogelijke uitkomsten van de verkiezingen: 'Pakistan: Emergency Rule or Return to Democracy?', *Crisis Alert*, International Crisis Group, Brussel, 6 juni 2007.
16. James Dobbins, *Ending Afghanistan's Civil War*, The Rand Corporation, maart 2007, p. 5.